ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА 16.11.2026 | Аршалуйс Мгдесян

На межі геополітичного фолу

Чи зможе Вірменія зблизитися з Євросоюзом, не розриваючи відносин із Росією?

Прагнення Вірменії до європейської інтеграції стикається з першими серйозними економічними та політичними викликами. Партнери по Євразійському економічному союзу (ЄАЕС) вже розглядають можливість призупинення дії договору про об'єднання щодо Вірменії. Але за суперечкою щодо геополітичного вибору Єревана стоїть більш фундаментальне питання: чи зможе країна подолати багаторічну залежність від російського ринку, енергоносіїв та інфраструктури?

Будучи членом Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), де ключову роль відіграє Росія, вірменська влада розглядає посилення європейського вектора зовнішньої політики насамперед як спробу розширити простір для геополітичного маневру та подолати залежність від одного центру сили. Саме ця логіка простежується в численних заявах прем'єр-міністра Нікола Пашиняна. За його словами, Вірменія може подати офіційну заявку на вступ до ЄС уже у 2027 або 2028 році.

Однак подання заявки ще аж ніяк не означає отримання квитка до європейського об'єднання, а економічні витрати, пов'язані з дистанціюванням від Росії, можуть проявитися вже зараз.

Подання заявки ще аж ніяк не означає отримання квитка до ЄС, а економічні витрати, пов'язані з дистанціюванням від Росії, можуть проявитися вже зараз

І в Єревані це усвідомлюють. Політика диверсифікації особливо активізувалася після кризи вірмено-російських відносин у 2022-2023 роках. Єреван призупинив свою участь у ОДКБ і почав шукати нових військових партнерів. Уже в березні 2024 року частка Росії у військових закупівлях скоротилася з попередніх 96 до менше ніж 10 відсотків, а ключовими альтернативними постачальниками стали Індія та Франція.

Тепер черга дійшла до економіки, де залежність Вірменії від Росії

значно складніше подолати.

Зокрема, партнери Вірменії по Євразійському союзу – Росія, Білорусь, Казахстан і Киргизстан – у жовтні цього року підготували доповідь про можливе призупинення дії договору ЄАЕС щодо Вірменії, в якій відображено можливі наслідки її зближення з ЄС. Прогноз чотирьох країн передбачає скорочення ВВП Вірменії на 15,6 відсотка, товарообігу з ЄАЕС – на 55,6 відсотка та прискорення інфляції майже на 15 процентних пунктів.

Єреван заперечує ці оцінки. Міністр економіки Геворг Папоян заявив, що вихід з об'єднання сам по собі може уповільнити економічне зростання лише на 0,65 процентного пункта, хоча й визнав існування додаткових ризиків.

Втім, пряме порівняння цих оцінок є методологічно некоректним. Прогноз чотирьох країн ЄАЕС стосується можливого скорочення рівня ВВП у разі реалізації цілого комплексу обмежувальних заходів, тоді як вірменський міністр оцінює безпосередній вплив виходу з об'єднання на темпи економічного зростання без урахування додаткових факторів.

Доповідь ЄАЕС визначає можливу ціну подальшого зближення Вірменії з ЄС, водночас вказуючи на політичні наміри євразійських партнерів

Без достатньо прозорих і порівнянних розрахунків неможливо об'єктивно оцінити ані масштаб потенційних втрат, ані обґрунтованість настільки значної розбіжності в прогнозах. У цих умовах доповідь набуває не лише економічного, а й політичного значення. Документ вказує на можливу ціну подальшого зближення Вірменії з ЄС, паралельно вказуючи на політичні наміри євразійських партнерів.

Заміщення експортних ринків

Ці ризики цілком реальні. Росія залишається найбільшим ринком для вірменського експорту. У січні – вересні 2026 року на неї припадало 35,73 відсотка поставок. Особливо вразливим є аграрний сектор, для значної частини продукції якого російський ринок залишається основним напрямом збуту.

На тлі вже введених Росією обмежень, які торкнулися, зокрема, сільськогосподарської продукції, Єреван намагається диверсифікувати експортні ринки. Певні результати вже помітні: за перші дев'ять місяців 2026 року експорт до Росії скоротився на 11,3

відсотка, тоді як до країн ЄС зріс на 51,2 відсотка.

Причому європейська альтернатива починає набувати цілком конкретних економічних обрисів. З 10 жовтня Євросоюз запровадив дворічний режим тимчасових торговельних преференцій для вірменських товарів, що передбачає скасування імпортних мит на широкий перелік продукції, який охоплює близько 80 відсотків існуючого експорту Вірменії до ЄС. У Брюсселі відкрито пов'язали це рішення з російськими торговельними обмеженнями.

Але говорити про повноцінне заміщення російського ринку поки що передчасно. Митні пільги не усувають логістичних витрат, вимог до якості та безпеки продукції, а також необхідності налагоджувати стабільні канали збуту. Переорієнтація експорту вимагатиме часу та інвестицій, особливо з огляду на географічну віддаленість Вірменії та обмеженість транспортних маршрутів.

Енергетична залежність

Можливості диверсифікації не обмежуються експортними ринками; набагато складніше подолати залежність у стратегічних інфраструктурних секторах. Особливо вразливим залишається енергетичний сектор. У 2025 році Вірменія імпортувала 2,7 млрд кубометрів природного газу, з яких 2,23 млрд, або понад 82 відсотки, надійшли з Росії. У доповіді ЄАЕС розглядається сценарій підвищення розрахункової ціни російського газу з нинішніх $177,5 до $300 за тисячу кубометрів. Таке подорожчання може торкнутися практично всієї економіки.

Можливою альтернативою залишається Іран, звідки Вірменія отримала близько 476 млн кубометрів газу в рамках програми обміну на електроенергію. Проте розширення поставок із цієї країни обмежується не лише технічними можливостями діючого газопроводу та необхідністю нових домовленостей із Тегераном, а й існуючою системою управління газовою інфраструктурою.

Інший шлях – скоротити потребу в імпортному паливі за рахунок розвитку сонячної енергетики. Але це не дозволить повністю усунути залежність від газу.

У довгостроковій перспективі особливого значення набуває будівництво нової атомної електростанції замість діючої АЕС. Важливо зазначити, що російська компанія «Росатом» вже тривалий час пропонує побудувати великий енергоблок. Збіг підходів на тлі активізації вірмено-російських переговорів може

свідчити про пошук компромісу між Єреваном і Москвою. Адже для Росії участь у будівництві нової АЕС означала б не просто отримання масштабного контракту, а й можливість закріпити свою присутність у вірменській енергетиці на десятиліття вперед, а отже, збереження конкретних економічних та інфраструктурних важелів впливу.

Втім, західний напрямок також залишається відкритим. Зокрема, підписана у травні 2026 року Хартія стратегічного партнерства Вірменії та США передбачає можливість співпраці в галузі малих модульних реакторів та американських ядерних технологій.

Залізничний важіль геополітичного впливу

Ще один приклад інфраструктурної залежності – залізниці, що перебувають під управлінням «Російських залізниць» (РЖД) з 2008 року на 30 років із можливістю продовження ще на 10 років. Єреван раніше пропонував передати російську концесію третій країні, дружній обом сторонам, побоюючись, що західні санкції проти РЖД знизять привабливість вірменських маршрутів для іноземних перевізників та інвесторів. Це особливо важливо на тлі проєкту Trump Route for International Peace and Prosperity (TRIPP), покликаного забезпечити транспортне сполучення між Азербайджаном і Нахічеванню через територію Вірменії та здатного стати частиною ширшої регіональної мережі між Центральною Азією та Європою.

Таким чином, зближення Вірменії з Євросоюзом стає випробуванням не стільки її прихильності до європейського курсу, скільки здатності держави створювати реальні економічні альтернативи. Висока залежність від Росії у стратегічно важливих секторах стає джерелом політичної вразливості, особливо в періоди серйозних криз у двосторонніх відносинах. Саме ці структурні залежності залишаються ахіллесовою п’ятою Вірменії, обмежуючи свободу її зовнішньополітичного маневру. Ситуацію ускладнює очевидна асиметрія: перспективи повноправного членства Вірменії в ЄС поки що залишаються невизначеними, тоді як економічні важелі впливу Росії цілком конкретні й можуть бути задіяні вже сьогодні.

Єреван фактично проводить політику на межі геополітичного фолу, намагаючись розширити простір свого вибору, не спровокувавши кризу, економічну ціну якої країна поки що не готова заплатити.

Аршалуйс Мгдесян

Аршалуйс Мгдесян (Arshaluis Mghdesyan) – журналіст, політичний оглядач і ведучий онлайн-телебачення CivilNet